

monii obligabitur. Et rationem reddit, quia excommunicatio mariti non privavit illum jure suo, et consequenter non abstulit debitum, aut obligationem uxori; tenetur ergo tale debitum solvere. Imo propter hoc debitum solvendum licita est illi communicatio; ergo ita est licita, ut sit etiam sub obligatione, quia sine illa debitum solvi non potest. Ex quo inferunt aliqui hanc concessionem non fuisse (ut sic dicam) ex benignitate juris positivi, sed ex divino et naturali jure illam præcipiente, quia solutio debiti ex justitia est naturali jure necessaria; ergo et illa communicatio, quæ ad tale debitum solvendum necessaria est, eodem jure non solum licita est, sed etiam obligatoria. Unde ulterius inferunt, adeo esse necessariam hujusmodi communicationem, ut non potuerit Ecclesia illam prohibere, cum nihil possit contra jus divinum et naturale præcipere.

3. *Non ex divino aut naturali jure, sed ex benignitate positivi juris.* — *Objectio.* — *Solvitur.* — Hanc vero sententiam, quantum ad præsentem rem spectat, falsam esse opinor; et in primis expendo verba illa Innocentii III in dict. cap. Inter alia: *Cum adhuc debitum daret, beneficio canonis id agente, a priori non sunt obnoxietate soluta.* Ubi licet non loquatur in particulari de uxore, loquitur tamen generatim de omnibus personis, de quibus Gregorius locutus fuerat; et de omnibus ait, *beneficio canonis retinere illud debitum, et obligationem;* ergo non privari vel suspendi non est ita naturale, quin Ecclesia, si sua potestate et rigore uti velit, possit hujusmodi communicationem impedire. Nam sicut privat Regem jure regni, et subditos eximit ab obligatione juramento firmata parendi principi excommunicato, ita posset maritum privare usu juris petendi debitum ab uxore, et consequenter etiam liberare uxorem ab obligatione reddendi debitum, et parendi marito, vel cohabitandi cum illo, quamdiu rebellis Ecclesiæ fuerit. Et interdum hoc expedire poterit, si propter hæresim seu apostasiam excommunicatus esset, ut colligitur ex multis Decretis, quæ, 28, quæst. 4, referuntur. Quanquam id magis sit propter periculum, quod ex tali crimine oritur, quam propter solam censuram. Aliquando tamen propter nimiam pertinaciam excommunicati, maxime si contra commune bonum cedat, potest Ecclesia prohibitionem communicationis usque ad ipsas etiam uxores restringere. Quia vero moraliter et regulariter id

non expedit, ideo Ecclesia jus conjugii integrum manere voluit, non obstante excommunicationis censura. Ex quibus solvitur objectio, quæ contra Innocentium III fieri posset; nam hæc concessio est veluti privilegium non in favorem ipsius excommunicati, sed uxoris non excommunicatæ datum; ergo quamvis illa possit licite illo uti, non tenetur; nam hoc jam non esset privilegium, sed gravamen. Dicendum enim est, hoc non esse proprie privilegium personæ; sed status, seu ipsiusmet matrimonii, filiorum, ac communis boni, ad quod ipsum ordinatur; ratione cujus integrum, ut dicebam, manet jus, quod ex hoc vinculo nascitur; et inde fit, ut non solum possit, sed etiam debeat uxor hanc communicationem marito præstare.

4. *Num quæ excommunicato nupsit, possit marito communicare.* — *Rationes dubii pro utraque parte.* — Sed quæret aliquis, an hoc procedat, etiamsi matrimonium cum homine jam excommunicato contractum sit; non est enim dubium, quin tale matrimonium sit validum, ut supra dixi ex cap. Significasti, de Eo qui dux. in matrim. Ex quo fieri videtur, ut post tale matrimonium uxor uti possit et debeat communicatione mariti. Nam Gregorius in dicto cap. Quoniam multos, simpliciter, et sine ulla restrictione de uxore loquitur; illa autem vera uxor est. In contrarium est, quia in cap. Inter alia, de Sent. excomm., insinuat Innocentius III, omnes personas, quæ in dicto cap. Quoniam multos, excipiuntur, debere esse obnoxias illi debito seu communicationi ante excommunicationem, ut postea possint ratione illius communicare; quod patet ex illis verbis, quæ habentur in propositione quæstionis: *Præsertim quæ prius ad communionem eorum ex debito tenebantur,* ubi Glossa advertit, illud præsertim, accipiendum esse pro tantum, non pro maxime: *Alias (inquit) falsum redderet sensum.* Unde Pontifex in responsione ad quæstionem, ait: *Cum quædam personæ in præmisso capitulo denotatæ, illis, in quos lata fuerat excommunicationis sententia, ante prolationem ipsius obsequio tenerentur, familiariter adherere,* etc.; ergo a contrario sensu, si ante excommunicationem non erat debitum contractum, non fruuntur omnes illæ personæ concessione illius canonis, inter quas una est uxor. Accedit, quod quæ excommunicato nupsit, censuram Ecclesiasticam violavit; ergo non debet uti illo jure male acquisito contra observantiam et rigorem

ipsius censuræ, argument. cap. In audientia, de Sent. excomm. Et potest etiam confirmari a simili; nam si alter conjugum sit excommunicatus propter matrimonium illicite contractum, non potest alter communicare cum illo, ut docet Sylvester, verb. *Excommunicatio*, 5, num. 4, vers. 2; ergo a simili, cum matrimonium illud illicite contractum sit contra censuram, imo et propter illud excommunicatio saltem minor incursa sit, non poterit uxor, ratione illius matrimonii, postea communicare cum marito excommunicato.

5. *Prima sententia.* — Quidam affirmant, hanc concessionem procedere, etiamsi matrimonium cum excommunicato contractum sit. Ita tenet Ugol., tab. 2 de Censur., cap. 23, § 6, num. 4, solum ex illo fundamento, quod verba Gregorii generalia sunt. Potestque hoc confirmari; quia alias etiam filius natus post excommunicationem parentis, non esset sub potestate ejus, nec teneretur illi communicare. Quod si hoc non procedit in filio, quia vinculum ejus est naturale, idem dicendum erit de uxore; nam postquam matrimonium validum fuit, vinculum omnino naturale est. Et ideo Glossa in dicto cap. Inter alia, dixit, decretalem illam, *Quoniam multos*, quoad has personas non esse constitutivam, sed declarativam juris naturalis, quod jus versatur inter maritum et uxorem, etiamsi, altero excommunicato, contraxerint; ergo declaratio illa etiam in eis locum habet. Juxta quem discursum illa interpretatio, vel limitatio, quæ adhibetur in dict. cap. Inter alia, intelligenda erit de aliis personis humilibus, quæ jure, vel contractu humano alii subjiuntur, ut famuli, etc., de quibus statim, non vero de uxore aut filiis, quod significavit Cajetan., in Summ., cap. Participatio cum excomm., etc.; nam explicans illud verbum *lex*, citati versiculi, sine limitatione ait, uxorem debere communicare marito; statim vero explicans verbum *humile*, quoad servos, ancillas, etc., subjungit, et intelligit de iis, qui erant, antequam excommunicatus esset, in hujusmodi servitiis. Atque ex eodem fundamento facile solvitur alia conjectura; nam, licet tale matrimonium cum excommunicato illicite contractum fuerit, quia tamen validum fuit, naturale jus ex illo ortum est, quod integrum manere Ecclesia declaravit. Id vero, quod in altera conjectura sumitur, incertum est, neque a Sylvestro aliqua ratione, vel auctoritate probatur. Unde alii illud limitant, quando excommunicatio conjugis lata est in

causa matrimonii, quia lis est, an sit legitime contractum, ut Soto, dist. 22, quæstion. prim., articul. 4, conclus. 5. Quod verum est, tum quia illa non potest tunc dici simpliciter uxor, cum sit uxor dubia; tum etiam quia ex tali matrimonio nondum ortum est conjugale debitum, cum ejus usus, stante illo dubio, illicitus sit. Ex illo autem antecedente sic limitato nihil ad præsens inferri potest, cum loquamur de uxore certa et indubitata; quia licet matrimonium fuerit illicite contractum, non est tamen dubium, quin fuerit validum. Sic ergo sententia hæc defendi probabiliter potest.

6. *Vera sententia.* — Nihilominus contraria mihi verisimilior est, cui multum favet D. Thomas, in 4, dist. 18, quæst. 2, art. 4, ubi explicans dictum cap. Quoniam multos, cum dixisset, in eo excipi uxorem, servum, filium, rusticum et servientem, subdit: *Sed hoc intelligendum est de filiis non emancipatis, alias teneretur vitare patrem; de aliis autem intelligitur quod licet excommunicato communicare, si ante excommunicationem se ei subdiderunt, non autem si post.* Ubi expendo exceptionem filii emancipati cum generali regula respectu aliorum, quæ per exceptionem in contrarium firmatur; ergo tam de uxore, quam de aliis illa posteriora verba D. Thomas intellexit, juxta mentem Innocentii III, qui in dict. cap. Inter alia, generaliter locutus est; et limitatio quæ ab aliis ponitur, neque in verbis ejus, neque in aliqua cogente ratione fundata est. Imo, cum ex iniquitate sua nemo debeat commodum reportare, non est rationi consentaneum, ut propter pravam communicationem, quam illa mulier habuit cum excommunicato, quando illi nupsit, possit illi postea licite et impune communicare. Quapropter opinor post hujusmodi matrimonium non posse uxorem incipere cohabitare marito, neque exigere aut reddere debitum, donec ille ab excommunicatione absolvatur. Neque est verum, illam constitutionem Gregorii esse tantum declarationem juris naturalis quoad hanc partem, et non includere etiam benignam Ecclesiæ concessionem, ut supra diximus, et Innocentius III plane significat. Nam jus naturale hic non obligat nisi supposito jure utriusque partis non impedito; quod ergo inter conjuges non impediatur per censuram, non ad solam declarationem, sed ad concessionem Ecclesiæ spectat, ut supra dixi. Hæc autem concessio supponit jus acquisitum legitime

inter partes ante censuram. Et hoc modo loquitur Gregorius in dicto capite, tam de uxore, quam de aliis, ut Innocentius exposuit, et ipsa materia postulat. Ac proinde fundamentum contrariæ sententiæ vim non habet.

7. Quæ bona fide excommunicato nupsit, potest cum illo cohabitare. — Quæ excommunicato non vitando nupsit, etsi postea denunciatur, debet illi communicare. — Excipio tamen ab hac regula illam uxorem, quæ bona fide contraheret cum excommunicato, quem excommunicatum esse ignorabat; nam tunc, cum nihil egerit contra censuram, non est cur suo jure privetur. Et quia formaliter, ac moraliter loquendo, illa dici potest contraxisse ante excommunicationem latam, quantum ad ipsam, id est, ita ut teneretur illum vitare, et consequenter dicitur contraxisse cum non excommunicato in sua aestimatione seu conscientia. Et ob rationem non dissimilem opinor, si quæ mulier nunc contrahat matrimonium cum excommunicato non vitando, etiamsi ille postea denunciatur, posse illi communicare, juxta dictum cap. Quoniam multos, quoniam illa nihil egit contra censuram, et quantum ad ipsam spectat, respectuque illius erat quasi non excommunicatus. Quoties ergo autem censuram impositam ac sufficienter denunciata matrimonium contractum fuerat, mariti excommunicati communicatio non est uxori interdicta.

8. Uxor non solum reddere, sed etiam exigere debitum potest a marito excommunicato. — Ex quo evidenter et absque ulla dubitatione sequitur, non solum posse hujusmodi uxorem reddere debitum marito petenti, sed etiam licite posse illud exigere; quæ est communis sententia, quam lo excommunicatio subsequuta est matrimonium, vel saltem uxor bona fide contraxit: tum quia nulla est ratio, cur illa tunc privetur jure suo; tum etiam quia generaliter licitum est cuivis creditori a suo debitore excommunicato debitum exigere, c. Intelleximus, de Judiciis; ergo et uxori licebit exigere debitum a marito excommunicato. Et tunc consequenter non est dubium, quin marito excommunicato liceat illud reddere; imo et quod ad id teneatur, quia plus tenetur excommunicatus ad solvendum debitum non excommunicato petenti, quam non excommunicatus ad solvendum debitum excommunicato; imo illud est tam intrinsecum et naturale, ut regulariter non possit per Ecclesiam impediri, quia nullus innocens de-

bet privari jure suo propter peccatum alterius, cum tamen excommunicatus propter culpam suam merito possit.

9. Possitne excommunicatus licite ab uxore debitum petere. — *Opinio negans.* — Major difficultas est, an ipse maritus excommunicatus possit licite ab uxore petere debitum. Glossa enim in dicto c. Quoniam multos, negat hoc ei esse licitum, quanquam, si id faciat, concedat teneri uxorem ad reddendum. Fundamentum esse potest, quia excommunicato nulla datur actio ad petendum debitum, generaliter loquendo, c. Decernimus, de Sent. excom., in 6; ergo neque in hoc speciali casu illam habebit. Vel etiam quia in dicto capit. Quoniam multos, nihil conceditur excommunicatis ipsis, sed solum aliis, qui cum eis communicant. Et hanc opinionem sequitur Jacobus de Graffis, lib. 4 Decis. casuum conscient., c. 13, num. 6. Contrariam tamen sententiam veriore esse opinor. Quam indicat Panorm., in c. Inter alia, de Sent. excom., num. 4, et a fortiori Hostiensis, ut statim referam, et tenet Turrecrem., in dict. c. Quoniam multos. Intellegitur autem quando vinculum matrimonii antecessit excommunicationem. Probari autem potest ex concessis ab adversario; nam uxor tenetur reddere debitum marito excommunicato petenti; ergo alter potest licite petere; nam unusquisque licite petit ab alio, quod alius facere obligatus est. Sed hæc ratio non est convincens, quia, si maritus qui castitatem vovit, petat debitum, uxor tenetur reddere; et tamen ipse non licite petit. Et ratio est, quia sunt jura, aut debita diversarum rationum; jus enim ad petendum est justitiæ; malitia vero petitionis est contra obedientiam, vel religionem; debitor autem solvere tenetur quod ex justitia debet, etiamsi creditor aliunde contra religionem peccet, vel obedientiam. Et confirmatur, quia non habet uxor jus cogendi maritum, negando illi jus suum, ut obediat Ecclesiæ, sicut nec ut servet castitatem. Hac ergo ratione defendi posset, quod uxor teneatur reddere, et quod maritus non possit absolute licite petere, quamvis possit, intra latitudinem solius justitiæ stando.

10. Respondetur ad capit. Quoniam, pro contraria opinione allatum. — Verumtamen hinc ulterius procedendo fit valde credibile, Ecclesiam non prohibere hujusmodi excommunicato, quominus licite petat debitum. Primo quia absolute non privavit illum actuali jure petendi, quamvis possit, ut dixi;

ergo verisimile est non privasse illum potestate licite petendi, quia illud jus sine hac potestate, moraliter loquendo, valde periculosum esset. Deinde illud esset valde onerosum uxori non excommunicatæ. Præterea aliæ communicationes, quæ in eo c. Quoniam multos, continentur, sicut licitæ sunt ex parte aliorum communicantium cum excommunicato, ita etiam ex parte ipsius excommunicati, quamvis ab eo incipiant; ut, v. gr., licitum est servo, vel familiari obedire domino excommunicato imperanti; et ideo licitum etiam est domino excommunicato imperare et uti suis familiaribus, quia alias et periculosa, et moraliter inutilis esset illa concessio, ut inferius magis declarabimus; ergo pari ratione idem dicendum est in præsentia, quia idem, vel majus est periculum, et quia textus eodem modo de omnibus loquitur. Præterea facit, quod Gregorius simpliciter dicit, se subtrahere has personas a vinculo anathematis; ergo ita subtrahit, ut communicatio non sit prohibita; ergo neque illis cum excommunicato, neque excommunicato cum illis.

11. Satisfit fundamento sumpto ex cap. Decernimus. — Atque ita sufficienter responsum est ad illum textum, quatenus pro contraria parte adducebatur. Ad aliud vero fundamentum illius sententiæ dicendum est, aliud esse agere de petitione privata, quæ obligat alium in conscientia ad reddendum debitum et ad cohabitandum, etc., aliud vero de actione forensi, per quam aliquis postulat in judicio, ut uxor compellatur ad cohabitandum, etc. Nos in priori sensu locuti sumus, et contra illud non procedit c. Decernimus, in quo est sermo de actione in judicio. Nam excommunicatus non privatur usu privato rerum suarum, neque illis actionibus, quæ ad earum custodiam vel conservationem spectant; sic ergo dicimus posse licite uti uxore sua, et petere debitum.

12. Num possit maritus excommunicatus in judicio petere, ut uxor secum cohabitaret. — Altera vero quaestio, non nostra, sed propria Canonistarum est, inter quos sunt dissentientes sententiæ, sed omnes favent superiori resolutioni, et ideo solum quantum ad hoc illas attingam. Hostiensis itaque in Sum., tit. de Restit. spoliat., § Quando facienda, etc., affirmat, maritum petentem in judicio cohabitationem uxoris suæ, non posse repelli exceptione excommunicationis; ergo supponit a fortiori licitum esse excommunicato petere, et procurare cohabitationem, et usum uxoris

suæ, quia, si hoc esset contra excommunicationem, repelleretur in judicio. Juxta quam sententiam limitabitur cap. Decernimus, ut non procedat in causa matrimonii, propter favorem ejus, vel melius, ut non procedat in iis rebus, quarum usu et communicatione non privatur excommunicatus ex vi excommunicationis, et tamen de facto injuste illis spoliatur solo titulo ejusdem excommunicationis, quod satis verisimile est. Oppositum tamen tenuit Abb. in dict. c. Inter alia, referens alios, qui addunt, judicem debere ex officio suo uxorem marito restituere, propter periculum fornicationis. In quo etiam sentiunt non esse illicitum, neque excommunicationi contrarium, quod maritus propter illud periculum vitandum ab uxore debitum petat, quandoquidem propter hoc judex ex officio illi uxorem restituit.

13. Possitne maritus non excommunicatus cum uxore excommunicata communicare. — *Sententia negans.* — Aliud vero dubium ex prædictis nascitur, scilicet an quæ diximus de uxore non excommunicata, et marito excommunicato, locum habeant, si e converso uxor excommunicata sit, et non maritus. Multi enim Canonistæ negantem partem secuti sunt, dicentes maritum non excommunicatum non posse communicare cum uxore excommunicata; ita Hostiensis, in Sum., tit. de Sent. excom., num. 15; versic. *Lex*, et alii, quos refert et sequitur Sylv., *Excommunicatio*, 3, num. 4. Fundamentum est, quia Gregorius in dict. c. Quoniam multos, solum de uxore mentionem facit, quod non casu, aut sine causa factum videtur; quandoquidem si vellet maritum comprehendere, vel nominaret illum, vel communi nomine conjugis uteretur; non ergo licet nobis illam concessionem extendere, cum non desit ratio, ob quam potuerit fieri uxori, et non marito, quia cum uxor sit sub potestate mariti, quodammodo ei imputatur, vel negligentia ejus esse præsumitur, quod contumax sit. Unde, ut munus suum diligentius exequatur, procurando, ut uxor resipiscat, ei non conceditur, ut cum ea communicet; uxor vero non ita debet corrigere maritum, sed illi subesse, et ideo illi conceditur, ut cum illo communicet.

14. *Sententia affirmans vera.* — Nihilominus censeo, omnia, quæ diximus de uxore erga maritum excommunicatum, eodem modo procedere in marito non excommunicato uxorem excommunicatam habente; quæ sententia sumitur ex D. Thom., in 4, dist. 18,

quæst. 2, art. 4; clarius id docuit Turrecremata, in dict. cap. Quoniam multos; Gabriel, in 4, dist. 18, quæst. 3, art. 4; Cajetan., in Sum., c. de Particip.; Angel., verb. *Excommunicatio*, 8, num. 8; Navarr., c. 27, num. 27; Covarr., c. Alma, p. 1, § 1, num. 8, qui alios refert. Ratio sumenda est ex communi lege matrimonii, quæ quoad mutuam communicationem æque obligat utrumque conjugum; et ideo quoad præsens eadem est utriusque ratio. Ut enim dicitur in c. Gaudeamus, de Divortiiis, *maritus et uxor in negotio matrimonii non ad imparia judicantur*; quod maxime verum habet in his, quæ spectant ad mutuam cohabitationem, et debitum officium persolvendum; ergo, sicut maritus frui potest consortio, et obsequiis uxoris, ita et uxor excommunicata, societate et officio mariti. Accedit ratio, quam expendit Innocent. III, in dicto c. Inter alia, de Sent. excom., dicens: *Cum adhuc debitum duret, a priori non sunt obnoxietate solutæ*; nam hæc ratio æque procedit in uxore excommunicata, quia non erat minus debitum ejus quam mariti, neque excommunicatio in illa est major, aut efficacior, quam in marito; ergo non magis est libera ipsa a priori obnoxietate, quam sit maritus, quod satis significat Innocent. in plurali dicens, *non sunt*. Quod si illa non est libera, nec maritus, cum excommunicatus ipse non sit, privatus erit jure petendi et reddendi debitum, nec qualibet alia communicatione, quæ ad hanc ordinetur. Mirum enim esset, ut maritus excommunicatus non privetur hoc jure seu executione vel usu ejus, et quod non excommunicatus privetur propter excommunicationem uxoris. Si autem maritus potest petere debitum ab uxore excommunicata, et ipsa sine dubio potest reddere, et e contrario poterit etiam ipsa petere, et maritus tenebitur reddere, cum non sit pejoris conditionis foemina, quam vir, eo quod sit fragilior. Imo ob hanc rationem debuisset jus, si fieri posset, plus illi favere; non esset autem favor, sed gravamen, si quando ipsa excommunicata est, petere non posset. Nulla ergo legitima differentiae ratio reddi potest. Et ideo non dubito, quin nomine uxoris in dict. c. Quoniam multos, uterque conjugum comprehendatur; nomine autem uxoris usus est Pontifex, vel quia in omnibus personis ibi numeratis humiles et subditas recenset, vel quia frequentius contingit viros, quam foeminas excommunicari.

15. *Si uterque conjux excommunicatus sit,*

non privantur mutua communicatione. — Notandum pro hujusmodi excommunicatis. — Atque ex his constat, quid dicendum sit, si uterque conjugum excommunicatus sit; nam consequenter asserendum est, eos non privari mutua communicatione quoad petitionem et redditionem debiti, et alia obsequia, æque ac antea. Ratio est, quia excommunicatio non plus operatur in singulis, eo quod insit utrique, quam si sit in altero tantum extremorum seu conjugum; nam effectus excommunicationis non crescit in marito, eo quod uxor excommunicata sit, vel e contrario; ergo si maritus excommunicatus potest communicare cum uxore non excommunicata, etiam poterit cum excommunicata, quantum est ex vi suæ excommunicationis. Aliunde vero etiam excommunicatio uxoris non impedit, quominus cum illa communicare possit, ut ostensum est; ergo illæ excommunicationes simul sumptæ non possunt inducere illud impedimentum, quia non uniuntur (ut sic dicam) ut habeant aliquem specialem effectum, qui ex alterutra earum per se non nascatur; neque in jure fundari potest, cum tamen omnes hi effectus ex jure positivo pendeant. Quæ ratio eodem modo fieri potest ex parte uxoris, et ideo in dict. c. Quoniam multos, simpliciter excipitur uxor, nec limitatur, ut necesse sit ipsam excommunicatam non esse. Cavendum est autem, quando uterque conjux excommunicatus est, ne per mutuam communicationem alter alterius contumaciam foveat, quod maxime timeri potest, quando propter idem crimen excommunicati sunt; tunc enim communicatio illa transiret in communicationem in crimine, unde esset novum peccatum mortale. Quod etiam observandum est, quando alter conjugum tantum excommunicatus est; nam si alter foveat delictum alterius, vel sit in causa, ut in excommunicatione obdurescat, jam erit communicatio in crimine, quæ intrinsece mala est. Quod Doctores omnes peculiariter observandum monent, quando uxor excommunicata est, quia maritus ex officio tenetur avertere uxorem a contumacia; et ideo magis imputabitur ei, si in hoc sit negligens.

16. *Num quando censura fertur in participantes, comprehendat conjugem.* — Hinc denique facile intelligitur, si excommunicatio feratur in participantes, an et quomodo pertinere possit ad conjuges quoad mutuam communicationem. Hæc enim excommunicatio jam non potest ordinario jure ferri per generalem

sententiam, juxta c. Statuimus, de Sent. excomm., in 6. Si autem Summus Pontifex sua potestate utens, vel alius ex ejus commissione illam ferret, non propterea privaret conjuges communicatione sibi jure concessa, quia illa sententia solum prohibet sub graviore censura illam participationem, quæ per excommunicationem communem prohibita est sub censura minoris excommunicationis, non autem prohibet communicationem alias non prohibitam; neque alius est sensus illius censuræ, quia juxta terminos juris fertur, nisi Summus Pontifex de sua potestate absoluta aliud explicet. At vero talis excommunicatio comprehendet conjuges, si unus alteri communicet in crimine; nam hæc communicatio nec in jure concessa est, nec concedi potuit. Atque eodem modo limitanda esset similis censura contra participantes, si per sententiam specialem ferretur in unum conjugum respectu alterius, præcipiendo, scilicet, uni ne communicet alteri excommunicato sub eadem censura, quia judex non potest prohibere communicationem, quam jus ipsum, et Summus Pontifex concedit, c. Cum inferior, de Major. et obedient.; ergo ut illud mandatum sit justum, restringendum est ad eam communionem, quæ non est concessa, sed prohibita uxori cum marito excommunicato, et e converso, qualis præcipue est communicatio in crimine, vel etiam communicatio in divinis, quam nec obligatio, nec status matrimonii secum affert.

SECTIO V.

An personæ subjectæ excusentur a culpa, suis superioribus excommunicatis civiliter communicando, et e converso.

1. *Ultimum caput hujus excusationis est necessitas subjectionis, seu obedientiæ, quod declaratur in illo vulgari versiculo per verbum humile, et ratione illius excipiuntur a Gregorio in dicto c. Quoniam multos, quatuor vel quinque genera personarum, scilicet, filii, servi, ancillæ, seu mancipia, et rustici servientes, et omnes alii, qui non adeo curiales sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur.* De quibus sigillatim nonnulla declaranda sunt, deinde aliqua omnibus communia, vel annexa tractanda.

2. *Per particulam humile, excipiuntur filii.* — Quod ergo ad filios spectat, ratio exceptionis clara est, quia filius debet patri obedientiam, quod vinculum adeo naturale,

et debitum est, ut per censuram auferri non debuerit, nec fuerit conveniens usum et executionem ejus impediri. Item quia neque erat expediens filium a patre excommunicato separari; id enim, per se loquendo, et onerosum ipsi filio esset, et cederet in detrimentum ejus, quod per censuram non intenditur; filius autem manens sub patris potestate, non poterat, moraliter loquendo, non communicare cum illo; ne igitur excommunicatio illi esset in scandalum, et occasionem lapsus, merito illa obligatione liberatus est. Quæ rationes maxime procedunt de filiis legitimis, et sub cura parentis existentibus, de quibus proinde nulla est dubitationis occasio. Et eodem modo est certum, filiorum nomine filias comprehendendi, tam respectu patris, quam matris, quia textus absolute loquitur de filiis, qui æqualiter dicunt respectum ad utrumque parentem, et filiorum nomine constat utrumque sexum comprehendendi, ut est vulgare apud Juristas, et in usu Latinorum, et maxime ubi eadem, vel potior ratio est de foeminis, ut est in præsentibus quoad patriam protectionem, et communicationem. Nec refert, quod in dicto capitulo servi et ancillæ distincte numerentur, non vero filii et filiae, quia non est necesse, ut hoc aliquo peculiari mysterio factum sit.

De filiis, dub. 1.

3. *Num filii emancipati cum parentibus excommunicatis communicare possint.* — Communis sententia negans. — Hoc ergo ut certo constituto nonnulla oriuntur dubia. Primum est, an filii emancipati hoc gaudeant privilegio. Communis sententia negat cum D. Thom., in 4, d. 18, quæst. 2, art. 4, cujus verba supra citavi. Richard. ibi, art. 6, quæst. 4; Gabr., quæst. 3, notab. 3; Soto, d. 22, quæst. 4, art. 4, concl. 3. Idem tenuit Hostiens., in Sum., tit. de Sent. excom., num. 45, verb. *Humile*; Turrecr., dict. c. Quoniam multos, cum Glossa ibi; et Summistæ communiter, Navarr., c. 27, num. 27; Sylvest., *Excommunicatio*, 2, num. 4, vers. 3; Angelus, Armil., et alii. Plures autem ex his Doctoribus addunt limitationem, nisi filius emancipatus sit commensalis patris, ita ut cum illo habitet, et ab illo habeat necessaria. Quam limitationem D. Thom. omisit, et merito, non quia falsa sit, sed quia non necessaria, quia illud non convenit filio emancipato quia filius est, sed quia tunc est de familia patris, quod commune est omnibus aliis commensalibus, seu

qui sunt de familia. Filius ergo emancipatus juxta hanc sententiam, si non habet alium titulum communicandi, ex eo tantum quod filius est, communicare non potest. Fundamentum est, quia filius emancipatus jam est quasi extraneus, nullaque indiget communicatione cum parente; ergo non est, cur illi concedatur communicatio cum illo, si excommunicatus ille sit. Et ideo nihil obstat, quod in dicto cap. Quoniam multos, absolute filii eximuntur, et non cum limitatione ad eos, qui sunt sub patria potestate, quia consideranda est ratio et intentio illius legis, quæ ex principio ejus colligitur, scilicet tollendi periculum agendi contra excommunicationem ob aliquam necessitatem humanam. Quæ ratio in filiis jam emancipatis locum non habet, et ideo intelligimus Pontificem locutum esse de filiis actu subjectis, et communicatione indigentibus.

4. *Sententia affirmans. — Resolutio.* — Nihilominus oppositam sententiam tenent aliqui moderni, et eam tenuit Palud., 4, estque apprensens, et probabilis. Primo, quia Gregorius simpliciter excipit filios, et favores ampliandi potius sunt, quam restringendi. Secundo, quia filius, quantumvis emancipatus, retinet naturale debitum obsequendi patri, ut per se notum est; ergo propter excommunicationem parentis suo debito seu obnoxietate non liberatur; ergo ad idem obsequium tenetur; ergo ad communicationem, quæ ad illud requiritur, juxta cap. Inter alia, de Sentent. excom. Quapropter dicendum censeo, filium emancipatum, quatenus filius est, communicare posse parenti excommunicato, licet quatenus emancipatus est, vitare illum debeat in iis, quæ sunt propria filii, non prout filius est, sed prout est sub patria potestate. Et ita intelligo vel limitem communem sententiam. Et sic declaro, nam filius emancipatus tenetur obedientiam, reverentiam et subsidium exhibere parenti excommunicato eodem modo, quo ante excommunicationem tenebatur; hoc enim mihi probat efficaciter ratio facta, et ideo non credo peccare illum, si coram parente excommunicato surgat et caput aperiat, neque si amplexum, vel aliud simile signum amoris exhibeat, vel si ei aliquid præcipienti obediat; hæc enim et similia sunt obsequia debita parentibus, quorum obligatio inseparabilis a filiis est. Neque Ecclesia voluit illius usum impedire, quia nec decebat, nec expediebat. Neque ab his separabilis est illa necessitatis ratio, propter na-

turale vinculum, atque etiam inclinationem, quæ semper manet. Non vero licebit filio emancipato novam, aut majorem communicationem cum parente habere, seu inchoare; ut si jam habitabat extra illius domum, non licebit cohabitare cum illo, aut alias actiones familiaris communicationis exercere, quod probat sufficienter fundamentum communis sententiæ.

5. *Num filii naturales illegitimi hoc gaudeant privilegio. — Decisio.* — Et juxta hæc potest expediri dubium aliud de filiis naturalibus seu illegitimis, an hoc etiam privilegio gaudeant, quia hi frequentius non solent esse sub potestate parentum, vel cum illis habitare, et ideo non videtur eis ita necessaria hæc communicatio. Nec jura solent his filiis illegitimis privilegia concedere. Nihilominus dico posse hos filios suis parentibus communicare, tum quia appellatio filii generalis est, et in rigore illos comprehendit; tum etiam quia etiam in illis est naturale debitum exhibendi obsequium parentibus. Quapropter, si adhuc sint sub cura parentum, et ab eis aluntur, etiam possunt cum parentibus cohabitare, si parentes velint, et cum illis communicare in omnibus rebus, quas et talis conjunctio, et hujusmodi vitæ communitas secum affert. Si autem sunt jam emancipati, ita de illis loquendum est, sicut de legitimis. At vero, si sint quasi in statu medio, ut frequenter esse solent, maxime in ætate puerili, scilicet, quod sunt sub cura parentum, et eorum expensis aluntur, non tamen immediate cum illis vitam agunt, seu cohabitant, tunc, quatenus sic separati sunt, videntur debere vitare eam communicationem, quæ secundum illum statum necessaria eis non est, nec a parentibus exigitur. Quod quidem est satis verisimile, magisque securum, cum illa communicatio nec cum ratione filii ut sic conjuncta sit, neque cum tali statu, et vivendi modo. Hoc vero pari ratione dici posset de filiis legitimis, quando contingit eos separatos a patre vivere; licet hoc differat inter eos, et emancipatos, quod possunt transire ad cohabitationem cum parente excommunicato, si ipse velit. Non debent tamen ipsi filii sese immiscere, aut invitare, quanquam in hoc non sunt nimis rigore cogendi, aut scrupuli eis injiciendi, cum jura absolute illos excipiant.

6. *An filii adoptivi sub hac limitatione comprehendantur. — Conclusio.* — *Quid de filio adoptivo respectu parentis naturalis.* — Tertium et majus dubium est de filiis non veris,

sed adoptivis, qui dici solent tantum legitimi, quasi lege comparati, an sub hac exceptione et concessione comprehendantur. Videntur enim non comprehendi, quia hi non sunt veri filii, sed valde analogice; jus autem loquens absolute de filiis, juxta proprietatem verborum de propriis ac veris filiis intelligendum est. Præsertim, quia in iis non est illud naturale vinculum et obligatio, ratione cujus hæc exceptio filiorum fit. In contrarium vero est, quia filii adoptivi appellatione absoluta filiorum in jure venire solent, ut colligitur ex l. Adoptivum, ff. de In jus vocando. Cum ergo favores ampliandi sint, etiam ad illos videtur hæc concessio extendenda. Accedit quod, quantum spectat ad convictum humanum, eundem habet filius adoptivus cum patre ac naturalis. Quare dicendum est, si hujusmodi filii sint sub cura parentum, et commensales illis, posse parentibus communicare, sive quia filii aliquo modo sunt, et sub hac appellatione comprehendi possunt, præsertim quoad favorabilia, vel certe quia sunt familiares illi, et inierunt cum illo societatem, et major ratio in illis est ad communicandum, quam in servis et famulis. At vero, si jam sint omnino emancipati, et extra cohabitationem parentum, absolute negandum est posse illis communicare, quia in hujusmodi filio non manet post emancipationem naturale vinculum, et peculiæ ratio obsequendi parenti, quæ manet in filiis naturalibus, et ideo etiam juxta jura civilia adoptivi filii jam emancipati inter liberos nullo modo connumerantur, ut dicitur in § Adoptivi, de Exhæredatione liberor. In eo vero textu observandum est, etiam filios ab uno adoptatos, quamdiu sunt in adoptiva familia, tanquam extraneos haberi respectu parentis naturalis. Quare dubitari posset, an filius adoptivus unius, et sub ejus adoptione et cura actu existens, possit communicare suo parenti naturali excommunicato. Et dicendum censeo idem judicium de hoc esse, ac de filio naturali emancipato, quia semper retinet naturale illud et inseparabile vinculum, ratione cujus illa communicatio ei licita est, quæ a tali vinculo separari non potest. Alia vero, quæ pendet ex actuali convictu, et societate humana, prohibita illi erit, sicut filio emancipato, et eadem ratione.

7. *Nomine filiorum veniunt aliqui affinitate conjuncti.* — Atque eodem modo judicandum censeo de aliis personis, quæ loco filiorum moraliter haberi solent, atque ita

nominantur ratione specialis affinitatis, ut de nuru et genero respectu soceri, et socri, et de privigno, et privigna, respectu novercæ, et vitrici, de quibus in § Affinitatis, Institut. de Nupt. Si enim sint commensales parentibus, poterunt cum illis communicare sicut filii, vel propter participationem appellationis, cum qua et necessitatem communicationis participant, vel propter generalem rationem familiarium et sociorum; credo tamen sub utraque ratione comprehendi, et appellationem filiorum in hoc privilegio ad illos extendi, quantum eorum status et conjunctio postulat. Ita enim favorem hunc æquum est extendi, quantum ratio ejus, et verba patiuntur. At vero, si hujusmodi personæ jam sint omnino extra convictum suorum correlativorum, et quasi emancipatæ, nullus titulus communicationis licitæ in eis manet, quia, cum non sint veri filii naturales, non manet in eis illud peculiare vinculum, quod in filiis naturalibus emancipatis manere diximus; sola vero affinitas, quæ relinquitur, non est sufficiens principium inducens naturalem obligationem adeo intrinsecam, ut ratione illius dicamus, licitam esse talem communicationem seclusa actuali subjectione et cohabitatione.

8. *Quid de nepotibus. — De pupillo respectu tutoris. — Appellatione filii in illo textu non veniunt filii spirituales.* — Atque ita censeo exponendam esse hanc legem quantum ad nepotem, vel pronepotem respectu avi, vel progenitorum; nam et hos civilia jura filiorum nomine comprehendunt, l. Filii, et l. Liberorum, ff. de Verb. signif., et communi æstimatione in eodem fere gradu habentur, præsertim quando sunt sub cura avorum et ab eis aluntur seu nutriuntur; quamdiu ergo ita conjuncti sunt, cum excommunicatis progenitoribus communicare possunt propter rationes hæcenus tactas. At vero si jam sint omnino separati, ita sentiendum de iis videtur, sicut de filiis emancipatis, in suo gradu et ordine; non enim manet in eis æquale vinculum, neque æqualis ratio parendi aut referendi, respectu progenitorum, sicut respectu parentum; tamen manet aliqua, quæ suo gradu ad hoc etiam obliget, et ideo etiam illa communicatio, quæ ad hanc obligationem explendam fuerit moraliter necessaria, eis concessa est per prædictum decretum, adjuncta declaratione, et ratione Innocentii in dicto cap. Inter alia. Denique et de pupillo respectu tutoris, qui